

J.P. Sauer & Sohn – Suhl & Eckernförde

Af Peter Ravn Lund

Tysklands ældste våbenfabrik - den ene af de 4 store fra Suhl

Suhl i Thüringen, Tyskland, har gennem århundreder været ét af Europa's centre for våbenfremstilling – ikke bare for jagtvåben; men også for våben til militære formål.

For jagtvåben er der 4 markante producenter, der indtil 2. verdenskrig tegnede Suhl som Tysklands våben-centrum. Det er Simson, Sempert & Krieghoff, Gebr. Merkel og ikke mindst J.P. Sauer & Sohn.

Alle fire er velkendte i Danmark og der findes nok ikke én jæger her i landet, der ikke har haft eller har skudt med jagtvåben fra én eller flere af dem. Alle fire har en historie, som er spændende og dramatisk.

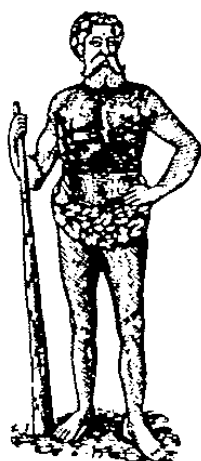
Udgangspunktet for våbenproduktionen er området omkring byen Suhl. Her findes jernerts, vand og vældige skovmassiver på kanten af Thüringer Wald. Fra 500 år før vor tidsregning og langt ind i 18-hundredtallet gravede man gruber og gange for dybt nede i jorden at hente jernerts, som blev brugt til datidens våben. Fra små jordlodder hentede bøssemagere råmateriale fra egen muld og den specielle erhvervsstruktur med mange mindre, selvstændige specialister opstod. Gennem århundreder – ja faktisk helt op til i dag – er virksomhederne små og stærkt specialiserede. Der var specialister i fremstilling af løb, skæfter, system og gravure m.m. Nogle kunne flammebrunere og bestilte ikke andet. Andre kunne tilpasse dobbeltrifler, - med tysk ”genauigkeit” lavede hver fagmand det, som han var bedst til. Herfra kommer begrebet ”rygsæk-bøsse”, idet geværdelene blev fragtet rundt i rygsække fra værksted til værksted. Mange af de små værksteder var underleverandører til de større og tog sig af specialopgaver, som fabrikerne gerne ville lægge navn til, men som ikke kunne indpasses i en maskinel masseproduktion.

I perioder har der været mange hundrede bøssemagerværksteder på samme tid i Suhl og enkelte af dem blev til egentlige fabrikker, som dels fremstillede jagtvåben, dels militærudstyr som geværer, blankvåben og forskelligt finmekanisk udstyr.

SUHL Den næsten 500 år gamle by har i dag godt 50.000 indbyggere og byen er stadig præget af traditionsrig håndværkskunst og moderne våbenproduktion. I dag skal man til bøsse-magerfirmaerne Günther Retz, Ziegenhahn & Sohn, Hendrik Frühauf og Gebr. Adamy, hvis man vil have noget særligt. Der er årelange leveringstider på udsøgt håndværk, som matcher Ferlach-bøssemagernes produkter fra Østrig. Alt efter krigene i Europa er det gået op og ned for Suhl, som ikke har sin blomstringstid i øjeblikket med ca. 60 % arbejdsløshed og en massiv gældsætning, som bekymrer bystyret en del. Murens fald i 1989 var ikke ubetinget en fordel for Suhl, som pludselig skulle omstilles til vestlige markedsnormer. I perioden mellem 2. verdenskrig og i hele DDR-tiden blev størsteparten af jagtvåbnene afsat til sovjetiske partispidser, arabiske prinser og kommunist sympatisører verden over. Byen er dog stadig centrum for uddannelse af bøssemagere og sportsskydning og har beholdt sin prøveanstalt, hvor alle våben fra denne del af Tyskland trykprøves på statens anlæg og forsynes med de kendte godkendelser på hvert enkelt våben.

Grundlagt i 1751 og således over 250 år med våbenfremstilling

Sauer er Tysklands ældste våbenproducent og alene af den grund noget særligt. Men det er ikke alderen alene, der gør J.P. Sauer & Sohn interessant. Firmaets produktion omfatter en mængde interessante våben og firmaets historie er ikke mindre fascinerende.

Starten gik i 1751, hvor stamhusets grundlægger Lorentz Sauer (1702-1779) begyndte som ”gewehrhändler”. Sønnen Johann Paul Sauer (1746 - 1833) lagde navn til eftertiden og begyndte et firma, som skulle blive kendt verden over. Han efterfølges af Johan Gottlieb Sauer (1776 - 1843) og af Johan Paul Sauer II (1808 - 1882).

I 1835 kommer én af Suhl's mest indflydelsesrige familier ind i firmaet, som ændrer navn til Königliche Gewehrfabrik Spangenberg & Sauer. Samlere af militærvåben kender mærkerne "Sp&Sr SUHL".

På Spangenberg-huset i Suhl kan man se denne imponerende tekst.

Spangenberg-familien var våbenhandlere og bankfolk siden 1753 og firmamæssigt dermed næsten på alder med Sauer. I 1753 blev også Anschütz, som senere mest kendes for sine ypperlige luftgeværer, grundlagt.

Det siges, at Paul Sauer og Ferdinand Spangenberg legede sammen som børn. Det er i hvert fald rigtigt, at de boede tæt på hinanden, - Sauer familien på Am Steinweg 37 og Spangenbergene på Am Steinweg 31 i Suhl. Huset på den sidstnævnte adresse eksisterer endnu og er i dag apotek med navnet: "Spangenberg Apotheke".

Sammen købte familierne et grundareal og indrettede i 1837/38 de første større produktionsbygninger i Suhl. Det var et initiativ, som stødte på modstand, idet de ansattes familier og Suhls Magistrat faktisk påstod, at arbejdet på en fabrik ikke var foreneligt med et familieliv. Året efter forlod 1500 militærgeværer den nye fabrik og året efter igen 2600 stk.

I disse år slog perkussionsgeværene igennem og erstattede på kort tid de gamle flintelåsgeværer. Det nye firma konkurrerede med de statslige geværfabrikker i Potsdam og Danzig og formåede at hente et voksende antal ordrer til Suhl.

Nogenlunde samtidig opstod der en lang række andre bøsse-magerfirmaer i Suhl. Det var bla. Immanuel Meffert, V.C. Schilling, August Schüler, Christoph Funk og Bössel.

De træder sammen ud af anonymiteten og etablerer ligesom Sauer en delvis mekaniseret serieproduktion af dels militærvåben, dels våben til jagt.

Allerede i 1842 beskæftiger Spangenberg & Sauer 180 bøssemagere, 90 skæftemagere, 70 rør- og bajonetsmede m.fl. og man får ordrer fra mere end 20 lande.

I 1849 laver man et samarbejde med geværfabrikant H. Sturm. Firmaet hedder nu Spangenberg, Sauer u. Sturm. Det giver ordrer fra flere tyske forbundstater, bla. Mecklenburg og Schleswig-Holstein. Også den gang kunne man fint samarbejde, når det var fede statsordrer i udsigt.

På verdensudstillingen i London i 1851 deltog Johan Paul Sauer og fik en bronze-medaille.

Spangenberg familiens overhovede, Ferdinand Spangenberg døde i 1866 og hans kun 14-årige søn overtog familiens firmaandel. Perioden omkring 1864-66 markerede et stort opsving for Suhl med krigene mod Danmark og Østrig. Allerede i 1870 og i en alder af 18 år dør den unge Spangenberg som den sidste i familien og Paul Sauer fortsætter som eneindehaver. Som et lille kuriosum kan nævnes, at bøssemagerfamilien Adamy i Suhl har sine aner blandt Spangenberg'erne.

Firmaet profiterer af krigene i 1870/71 mod Frankrig. Sauer var også med i produktionen af det splinternye Mausergevær Modell 71, hvor Paul Mauser's firma i Oberndorf ikke kunne følge med efterspørgslen. I 1873 ændredes firmanavnet definitivt til J.P. Sauer & Sohn. Samtidig blev Johan Paul's sønner Rudolf og Franz optaget i firmaet.

Preussens oprettelse af egne våbenfabrikker i Amberg, Danzig, Erfurt og Spandau medførte, at de store statsordrer ikke kom til Suhl. Det store produktionsmaskineri fra Gevær 71 måtte derfor omstilles til jagtvåben.

De første patenter på et bagladegevær udtages i 1879 og i 1880 traf firmaet en skelsættende beslutning om at koncentrere sig om produktion af jagtvåben. Beslutningen skal nok ses i lyset af en længere periode med fred i Europa og en deraf følgende mangel på statsordrer. Beslutningen blev fulgt op af håndfaste initiativer: Der bliver åbnet en butik på Französische Strasse i Berlin og firmaets nye produkter tildeles guldmedalje på udstillingen i Bromberg. Fra Sauer Berlin blev -ud over Sauer's egne våben- leveret andre fabrikater, men med J.P. Sauer's navn graveret. Disse våben har deres egen nummerserie og kan forvirre Sauer-samlere. Der var tale om våben fra Belgien, England (Daw og Greener), Frankrig og Østrig.

Allerede i 1881 udtages Patent 14813, som er et forstadie til en drilling. Samme år den 1. maj modtager firmaet guldmedalje på verdensudstillingen i Melbourne, Australien.

Nogenlunde samtidig betegner firmaet sig som "Erste maschinelle Jagdgewehrfabrikation" og tilmed også som "Älteste Jagdgewehrfabrik Europas".

Det sidste var noget frimodigt, idet italienske Beretta vistnok blev etableret allerede i 1526. Det første, kendte katalog fra Sauer & Sohn udkom i 1882.

Verdensudstillingerne var den tids måde at markedsføre sig worldwide.

Danskejet Sauer drilling med damascerede piber. Et smukt våben, som i år er 123 år gammelt og som stadig er fuldt intakt.

Sauer har det samme våben på programmet den dag i dag som "Sauer Meisterwerk" og det fremstilles i Suhl af brødrene Marco og Hendrik Frühauf, som er henholdsvis bøsse-maker og gravør.

Til interesserede kan oplyses, at leveringstiden er på et par år og prisen matcher en bedre sportsvogn. Indtil dato er der efter den danske Sauer-importør Guntex's oplysninger ingen danskere blandt køberne.

Samarbejde med Krupp sætter nye normer

I 1893 indgik det førende tyske stålfirma Fried. Krupp A.G. i Essen en eneretsaftale med Sauer. Denne aftale indebar, at Sauer fremover var det eneste firma, som kunne tilbyde geværløb af Spezial-Gewehr-Lauf Stahl. Krupp's stål var førende i verden på den tid, så aftalen var med til at befæste Sauer's ry for kompromisløs kvalitet. Der blev dengang stadig lavet damascerede løb af snoet jerntråd, som er meget smukke og lige så holdbare som moderne geværløb; men uden en chance i moderne våbenproduktion.

Et par år forinden introduceredes en ny lov for trykprøvning af våben i Tyskland. Systematisk prøvestempling med den tyske ørn eller krone styrkede tilliden til tysk kvalitet og fra 1. april 1893 gjorde tilstedeværelsen af prøvestempler i tyske våben det let at bestemme alderen på ældre jagtvåben – enten er det før 1893 og uden prøvestempler eller også er det efter 1893 og med stemplerne. Mulighed for at udtage patenter kom nogenlunde samtidig og en lang række opfindelser blev patenteret. Fra Sauer's side var det patronudtrækker, lås til drilling, metode til sammenføjning af løb i side by side haglgeværer, projektil med selvekspanderende effekt m.m.

Tell-riften, enkeltskuds riffel med bøjlespænding fra 1896 kunne leveres i en lang række kalibre lige fra kal 22 med randtænding til den potente 9,3 x 57 mm

På pistolsiden fremstiller Sauer BÄR-pistolen fra år 1900 til 1914. I denne pistol ligger der helt nye industrielle fremstillingsovervejelser, - så anderledes, at man kunne kalde den en designer-pistol.

I 1904 bliver Hans Sauer -søn af Franz- partner i firmaet. I 1905/06 bygger Franz Sauer den enestående Villa Franzenfeste i Bahnhofstrasse 20, Suhl. Den elegante bygning med det karakteristiske tårn er stadig et fixpunkt i Suhl's bybillede.

På et postkort fra april 1916 kan man til venstre i billedet se "Villa Franzenfeste"

*Familiefoto fra før 1. Verdenskrig.
Fra venstre ses Rolf, Hans, patriarken Franz Sauer,
hustruen Elisabeth, Victor og Arndt, som efter tidens
fotomode er i uniform.*

1911 bliver også Rolf Sauer -bror til Hans- partner i firmaet.

Rolf er købmanden og Hans teknikeren – disse to danner ledelsen lige til Suhl-tiden for Sauer slutter i 1946.

I 1913 åbnes der et salgskontor i Hamburg, firmaet beskæftiger omkring 650 medarbejdere heraf ca. 500 i produktionen, der også kommer til at omfatte Mauser Modell 98, som skulle blive den mest massive våbensucces til dato.

Det er gode tider for Sauer og for hele Europa.

De første 15 år i det nye århundrede giver Sauer international indflydelse på jagtvåbensiden. Virksomheden annoncerer, opretter salgskontorer og distributionssystemer over hele verden. Produktionen afsættes via grossister og postordrefirmaer – noget, som var meget populært i Tyskland og USA på den tid.

De massive postordrekataloger fra August Stukenbrok, Adolf Frank, WUM og Akah kommer på gaden – også danskere købte prisbilligt jagtudstyr på denne måde.

Sauer's produkter var med under eget navn eller med handelsnavne som Geco og i USA Daly's. Produkterne var second-to-none og matchede måske for første gang de britiske produkter fra Holland & Holland, Purdey og Boss & Co.

*Sauer "Preussian Daly" Model 60E fra ca. 1912.
Et mesterværk i forarbejdning og detaljer oprindeligt
leveret som "special order" til Schoverling & Daly, USA.
Dette våben findes i Puglisi Gun Emporium i Duluth og
er ganske enestående.*

Første verdenskrig medførte en radikal omstilling for alle Suhl's våbenproducenter. Sauer var på dette tidspunkt den næststørste virksomhed efter Simson og igen gav statsordrerne grobund for samarbejde. Den kongelig-kejserslige Hær skulle have Mauser 98-geværer – i 1915 i et antal på 200.000 stk.

Det sørgede et nyt konsortium bestående af Sauer, Haenel og V.C. Schilling for. Maxim-maskingeværer var også en opgave for det nye konsortium og gennem de fire krigsåre blev der bygget nye fabriksanlæg, optaget meget store kreditter, ansat medarbejdere, som først skal oplæres i faget og produktionen intensiveredes. Faktisk blev der arbejdet i døgndrift i hele rustningsindustrien.

Ved sammenbruddet i 1918 stod man med stor gæld og en produktionskapacitet, som ingen kunne bruge. Ydermere kom der indskrænkninger i våbenproduktion gennem Versailles-traktaten. Bl.a. måtte der ikke mere fremstilles civile våben til fx. jagt i militære kalibre. Det hele gik galt: den begrænsede mængde militærvåben, som Tyskland trods alt skulle bruge til militære og politimæssige formål, måtte -igen jvf. Versailles-traktaten -kun fremstilles af Simson.

Sauer så sig om efter nye produkter, der kunne give indtægter. Det blev bl.a. til en skrivemaskine "Fortuna" -udviklet af Mercedes fabrikkerne !

Situationen i 20-erne i Suhl var så trøstesløs, at mange bøssemagere udvandrede til Liège i Belgien, Eibar i Spanien og andre steder, hvor der foregik industriel våbenproduktion. Sauer var i lange perioder i 20-erne under skærpet bankopsyn med store vanskeligheder, der truede hele virksomhedens eksistens. Hyperinflationen havde bl.a. den virkning, at medarbejderne måtte have løn udbetalt flere gange dagligt og skynde sig at købe madvarer til familien inden dagens nye dollar-kurs gjorde pengene endnu mindre værd end dagen i forvejen.

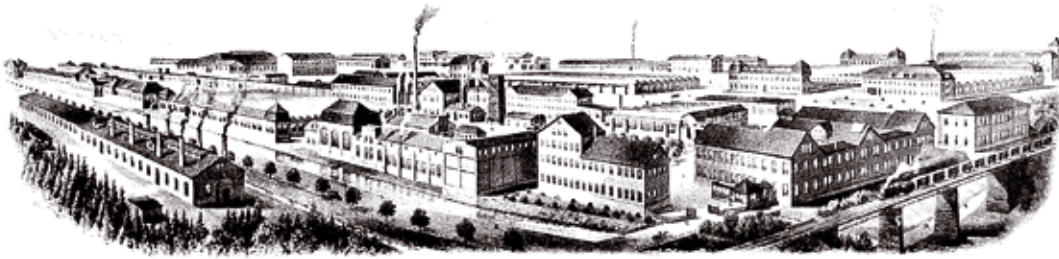
Alligevel kommer der nyheder: Allerede i 1915 introduceredes Drilling Model 25, i 1930 kom letvægtsdrillingen Model 30 og i 1931 Model 31, som er en BBF -bockbüchsflinte og en BDB -bockdobbeltriffel. Drilling Model 32 kom i 1932 som en enklere og billigere version af Model 30 – samme år lukkede butikken i Berlin.

Letvægtsdrillingen Model 30 med stål-bascule var ganske bemærkelsesværdig, idet den faktisk vejede mindre end Mefferts Dural-drilling med aluminiums bascule. Kvaliteten af Sauer-produkterne blev holdt i top på trods af modgangen. Også i Danmark kan man finde mange Sauer våben fra 20-erne. De fleste er meget velforarbejdede og smukke kulturklenodier i en håndværksmæssig kvalitet, som man ikke kan lave mere.

Et nyt opsving under NS-styret

Fyraften ved Sauer's fabrikker i 1935

Sauer's fabriksanlæg sidst i 30'erne omfattede næsten 100 bygninger med værksteder, maskinhaller, smedier, skydestande, snedkerier, el-værk o.m.a.

Hitlers magtovertagelse i 1933 betød et nyt opsving. Ikke blot for Sauer og Suhl, men for hele Tyskland og landene omkring – deriblandt Danmark.

For Sauer stabiliserede situationen sig med nye statsordrer og med en voksende købekraft i hele Europa. I 1939 beskæftiger fabrikken i Suhl omkring 1450 medarbejdere.

Også Sauer var med i det velkendte hemmelighedskræmmeri med våbenproduktion i strid med Versailles-traktaten, som stadig spøjte i Tysklands produktionsindustri. Formålet med produktionskoder som erstatning for mærkning med fabrikantnavn var at vildlede de allierede kontrolmyndigheder fra første verdenskrig og omgå de tilladte produktionstal, som slet ikke kunne tilfredsstille det nye styres ambitioner om at underlægge sig Europa på rekordtid -med trusler eller våben.

Alle samlere kender den mest brugte kode for Sauer, nemlig ce; men der var mange varianter i årenes løb, bl.a.: S/147, S/147G, S/147K og blot 147. Stort set alle våben- og finmekaniske fabrikker var med og kunne vel ret beset ikke blive fri. Det nye styre var ikke til at spøge med. Bl.a. blev Simson-fabrikken i Suhl ved hjælp af trusler på livet overtaget af nazisterne og omdøbt til BSW - Berlin-Suhler-Waffenwerk. Simson-familien var nemlig jøder og de fik en enkeltbillet til Schweiz og havnede senere i USA. Uden erstatning for et betydeligt formuetab. Men dog med livet i behold.

Under hele krigen blev der fremstillet 1. classes jagtvåben. En del af disse er bevarede, heriblandt flere, som aldrig har været affyrede. Den danske Sauer-ekspert, Hans Mærsk Møller, mener, at en del jagtvåben kom til Danmark som betaling for stikkeri. Stikkeren, som sikkert ikke var jæger, ville sætte bøszen ind i skabet indtil videre og på den måde kunne en fin Sauer-bøsse henslæbe sin tilværelse som en slags jomfru indtil dato. Jeg har set en af dem – en model 17. Alene at få lov at røre var en oplevelse! Det er helt bestemt en fejltagtig myte, at jagtvåbneenes kvalitet i løbet af krigen tog et dyk nedad.

Luftwaffendrilling M 30

Det var i starten af krigen, at det selvbevidste, tyske Reichs-Luftfarts Ministerium fik en idé, der gjorde en helt almindelig Sauer standard-drilling til et eftertragtet og nærmest mytisk samlerojekt helt op til i dag. I 1941 bestilte nævnte ministerium et antal drillinge – alle i kal. 12 + 9,3 x 74R – hos Sauer.

Luftwaffen-drillinge blev leveret i en ce-mærket, mørkegrøn aluminiumskuffert med 25 haglpatroner, 20 Brennekepatroner og 20 patroner til riffelløbet samt rensegrej, instruktionsbog og geværrem. Den oprindelige idé skal have været, at det tyske Afrika Korps kunne have udstyret med i jagerfly og i tilfælde af havari kunne overleve i ørkenen ved at skyde til føden. Af denne årsag valgte man den potente 9,3 x 74R, som kan bruges til det meste storvildt i Afrika.

Det var ikke alle Luftwaffen-drillinge, der kom så langt. Mange blev brugt som gaver, bl.a. af Göring. De er alle let genkendelige på hagekors-ørnen på skæftets højre side og på løbet.

Der er lidt uenighed om produktionstallet, som varierer fra ca. 1200 til 2400 stk – de skal dog alle have produktionsnumre i intervallet 335xxx til 338xxx.

En sjælden gang kan man finde en Luftwaffen-drilling til salg. Et ikke særligt pænt eksemplar kunne købes på EGun i år for den nette sum af 7.500,00 Euro.*)

Hvis man er tilfreds med en nyfremstillet drilling af præcis samme type (dog uden hagekors!) har Sauer Eckernförde i 1981 lavet 50 stk. med serienumrene L 1001 – L 1050, som har fået modelbetegnelsen Drilling M30 – også i alu-kuffert, med Zeiss-Diavari 2,5-10 x 48 på Suhler-Einhak montage og med våbennummeret i guld på kikkerten – kan sådan én også lejlighedsvis findes til salg. Sidst jeg så et fint eksemplar, var prisen omkring 3.500,00 Euro. Nyprisen i 1981 var DM 7.675,00 og dermed et fint eksempel på, at kvalitets jagtvåben i det lange løb holder værdien.

*) i den amerikanske Blue Book of Gun Values anslås værdien af en 1. kl. Luftwaffen Drilling til 13.500,00 USD + ca. 5.000,00 USD for alu-kufferten med tilbehør.

Krigsårene bød på en speciel produktion, der har trukket spor helt til vore dage, nemlig af Sturmgewehr 44 – konstrueret af våbeningeniet Hugo Schmeisser. Over 55.000 af disse våben blev fremstillet hos Sauer i de sidste to krigsår, hvor fabrikkerne beskæftigede over 2100 medarbejdere. Kun godt 1000 af dem var tyskere – resten var tvangsarbejdere fra alle tyskbesatte områder og perioden repræsenterer et uhyggeligt kapitel i mange tyske fabrikkers historie – ikke bare våbenfabrikernes i Suhl.

Tilbage til Sturmgewehr 44 og Hugo Schmeisser. Efter kapitulationen sendte russerne Schmeisser til Tula i Sibirien, hvor det siges, at han videreudviklede på Sturmgewehr 44. En senere meget berømt våbenkonstruktør skulle have været lærling på stedet og kigget Schmeisser over skulderen. Hans navn var Michael Kalashnikov.

Sammenbruddet i Suhl og familiens endeligt

Med krigsslutningen i 1945 faldt det hele fra hinanden og ikke uventet gik det hårdt ud over Sauer og Suhl-området mange fabrikker. Den 3. april 1945 rykkede den amerikanske hær ind i Suhl og beslag-

lagde bl.a. Villa Franzenfeste, hvor en del af Sauer-familiens kostbare våbensamling og udstillingsvåben befandt sig.

Foruden den omfattende våbenproduktion i byen foregik der også andet, bl.a. lavede Heinrich Krieghoff dele til V2-bomber i underjordiske produktionshaller, som var sprængt ind i klipperne i byens udkant. Kort og godt ”organiserede” amerikanerne alt, hvad de kunne få fat på og mange fine, tyske jagtvåben befinder sig den dag i dag i USA. Efter ”befrielsen” af alle våben af interesse fra Sauer fabrikken, blev en del af anlægget nedbrændt for at sløre tyverierne. Befriede, russiske krigsfanger var muligvis de ansvarlige gerningsmænd. Som et dramatisk punktum blev tusindvis af våben – også til jagtbrug – lagt i rende-stenen og kørt over af tanks.

Tre måneder efter kom russerne. Det fortælles, at de i raseri over at amerikanerne havde fjernet al interessant militærteknik, sprængte en række fabrikker i luften. Det gik i hvert fald ud over Sauer, Krieghoff, BSW, Haenel i Suhl og Carl Walther i nabobyen Zella-Mehlis. Interessant nok var byernes produktionskapacitet på trods af omfattende bombninger under krigen helt intakt. Suhl ligger i en dal omgivet af skovklædte bjerge og det lykkedes aldrig for de allierede at ramme selve byen. Alle bomberne havnede i de vældige skov-massiver. Straffen og hævn kom imidlertid nu: våbenfabrikkerne blev som nævnt sprængt i luften efter at inventar og produktionsudstyr var læsset på kilometerlange godstog, som fragtede det hele til Sovjetunionen. For Sauers vedkommende gik det nogenlunde; men man regner med, at 30 % af maskinparken gik østpå. For andre fabrikker betød det produktionsophør og lukning; men Sauer fortsatte og fik ordrer fra Sovjet, som betød, at 1946 blev det største år i produktion af Sauer-jagtvåben med imponerende 9.500 stk.

Med militærvåben var det naturligvis slut. Som et punktum for fabrikken i Suhl, blev alle Sauer-familiens værdier nationaliserede den 10. maj 1947 og overtaget af den nye DDR-stat, der blev oprettet med Sovjetunionens hjælp. Sauer blev slettet i Thüringens handelsregister og ophørte de facto med at eksistere.

Det imponerende ny navn på firmaet blev ”Vereinigte Metallwerke-Gerätewerk von J.P. Sauer & Sohn VEB Suhl”. I en periode efter krigen fremstillede man patent-sikkerhedslåse, plovskær, økser og -igen- skrivemaskiner.

I september 1948 forsvandt Sauer-firmanavnet: virksomheden kom til at hedde ”VEB Fortuna Werk Suhl” og 1. januar 1951 blev Sauer i bedste kommunist-stil til ”Werk 2” under DDR-koncernen ”VEB MEWA ETW”, sammen med Merkel, Greifeldt, Ernst Thälmann Werke og C.G. Haenel. Helt frem til 1990’erne fortsatte man med at forsyne produkterne med navnet ”Sauer & Sohn, Suhl”. Mange af disse havnede i Sverige.

Hans Sauer

Rolf Sauer

*Hans Sauer's villa i Suhl, som den ser ud i dag.
Meget smuk arkitektur med neo-barok-facader og
indvendigt indrettet i jugendstil.*

Også familien gik bogstaveligt talt rabundus. De to ejere Hans og Rolf Sauer blev meget sent medlemmer af nazi-partiet. Det foreligger ikke noget om, at de havde særlige sympatier; men et medlemskab var simpelthen obligatorisk for at man kunne overleve tiden. For begge blev mødet med russerne fatalt. Fra at være blandt Tysklands førende virksomhedsejere blev de fra den ene dag til den anden frataget alt – privat og forretningsmæssigt. Hans Sauer blev arresteret og sendt til den tidligere kz-lejr Sachsenhausen, hvor han forsvandt og formentlig døde allerede i 1946. Rolf Sauer blev i Suhl og hutlede sig igennem som kollektør af kirkebidrag indtil sin død i 1972. Man siger, at han til det sidste regnede med bedre tider.

Mange andre betroede medarbejdere hos J.P. Sauer & Sohn fik lange fængselsstraffe.

Teknisk direktør Albert Sell blev fx. idømt 10 års tugthus, som afsonedes i det berygtede Torgau-fængsel.

På trods af ulykkerne skulle det højt estimerede firmanavn, der havde stået fadder til så mange prægtige jagtvåben, genopstå i den del af Tyskland, der mellem 1945 og 1990 hed Vesttyskland -nærmere bestemt i Eckernförde i Holsten.

Men det er en helt anden historie, som følger i Del 2.

J.P. Sauer & Sohn – Suhl & Eckernförde

Del 2

En ny æra begynder. Sauer genopstår i Vesttyskland

Eckernförde mellem Kiel og Schleswig i Nordtyskland blev det nye Sauer-domicil.

Her kunne man efter krigen finde en ruinhob, som havde været TVA Torpedo Versuch Anstalt med hjemsted for en del af den tyske marines ubådssektion.

Over 7.000 mand var beskæftiget her som finmekanikere, værktøjsmagere o.a. og for dem var beskæftigelsessituationen ved krigens afslutning meget vanskelig.

For at løse dette problem – alt i alt var der kun 11.000 indbyggere i byen – stillede Schleswig-Holsteins Landesregering kreditter til rådighed for nye initiativer – deriblandt etableringen af J.P. Sauer & Sohn Eckernförde.

Den 3. Marts 1951 blev det nye aktieselskab stiftet med en kapital på DM 100.000,-.

Den gamle ejer-familie var med: den forsvundne Hans Sauer blev repræsenteret af en sagfører og Rolf Sauer af sin søn Rolf Dietrich, som var flyttet til Hamburg, hvor han havde truffet købmanden Fritz Bohmmüller og skibsreder Heinz Schliewen. De to sidstnævnte fik Rolf Dietrich til at opsøge sin far i Suhl i 1949-50 for at få denne til at overveje, om også Sauer – på linie med andre Suhl-baserede våbenfabrikker – kunne flytte til vesten. Det er ikke helt klarlagt om Sauer sen. sad i byens arresthus eller i en lejr; men Rolf Dieter kom i hvert fald tilbage med faderens håndskrevne tilladelse på bagsiden af en gammel avis!

Hovedaktionær var skibsreder Schliewen med 50% af aktierne. Hans og Rolf Sauer med hver 15%, en slægtning til familien med 12% og Fritz Bohmmüller med 8%.

I bestyrelsen blev repræsentanter for Schleswig-Holsteins nye erhvervsministerium og også præsidenten for den tyske olympiske komité m.fl. indvalgt.

Fritz Bohmmüller blev direktør for det nye firma og endelig blev Rolf Dieter ansat.

Allerede den 11. maj gik den egentlige opbygning i gang – 1. Juni var der 37 ansatte og 1. august 72 på lønningslisten. Omkring 70 fagfolk fra Suhl flyttede efterhånden til Eckernförde og det gav en vis garanti for, at produktionen kunne nå de gamle højder.

15. september begyndte 120 medarbejdere med at lave enkeltdelene til den kendte ”Modell 8” og det første eksemplar – en kaliber 12 – var klar til præsentation den 20. december.

Det var en velkommen julegave for det nye firma, som manglede alt – herunder konstruktionstegningerne, som lå i Suhl – udenfor rækkevidde. Dette problem løste man ved at genskabe tegninger og målblade ud fra et færdigt gevær – lidt af den omvendte verden ...

Efter sprængningen af TVA-anlægget i 1948 var der ikke meget mere end en ruinhob at begynde med.

I 200-års jubilæumsåret -1952 - var Sauer med på Frankfurter Messen, hvor bl.a. Sears Roebuck & Co, USA, var interesserede sammen med skandinaviske og sydamerikanske lande. I "Eckernförder Zeitung" kunne man læse, at 15.000 Sauer-bøsser skulle leveres til Pakistan og at verden lå åben for det nye firma. Alligevel var der et par grundlæggende vanskeligheder, som nok kunne give anledning til bekymring: først og fremmest havde hovedaktionæren problemer, som gjorde, at man måtte finde en ny partner. Opbygningen havde kostet 3,5 mill. DM og alene lønomkostningerne løb op i ca. 130.000 DM pr. måned. Dertil kom en speciel giftig cocktail: importbegrænsningerne blev ophævet. Det betød, at den nye fabrik omgående måtte tilpasse salgsprisen for en "Modell 8" til den pris, som den gamle fabrik i Suhl ved statssubvention kunne sælge til. Produktionsprisen for en "Modell 8" i Eckernförde var på ca. DM 500,- og den nye salgspris på DM 331,-. Alt dette krævede forandringer. Allerede i starten af 1953 overtog Schleswig-Holsteins Landesregierung firmaaktierne – dels efter skibsreder Schliewen; men også Sauer-familiens minoritetspart røg med i købet. Det offentlige ejerskab var kun midlertidigt: det hele blev solgt videre til et firma i Düsseldorf, som var ejet af familien van Meeteren. Stamkapitalen blev forhøjet til 2 mio. DM – administrationen blev flyttet til Düsseldorf og alle, som ikke var beskæftiget i produktionen blev afskediget. Samtidig var der også positive begivenheder: Firmaet fik færdiguddannet 45 lærlinge, som alle fik arbejde på fabrikken efter endt læretid.

På produktionssiden nåede man målene for "Modell 8" i kaliber 12 og 16. Der kom en "Modell 8E" med delt ejektor, samtidig med at Sauer lancerede konkurrencemodeller Kim og Fox. Desuden blev der konstrueret nye modeller, både kombinationsvåben og jagtriffler.

Sauer drillingen Modell 3000 – verdens første med koldhamrede piber

Som tidligere i Sauer's historie var man hurtig til at bruge de nyeste teknologiske landvindinger, her i den bedst sælgende drilling nogensinde: "Sauer Modell 3000".

Koldhamrede piber – altså til riffelløbet – gav en række fordele som forøget stabilitet, særlig glat løbsinderside og en længere levetid. Højkvalitets crom-molybdæn-stål var det ædle udgangspunkt for den nye teknik, som tilmed krævede mindre energi.

Våbnet havde og har stadig en omhyggelig og gennemført finish. Den første produktionsserie blev udsolgt på få måneder og der kom en række specialmodeller:

- Modell 3000 DUR med bascule af letmetal
- Modell 3000 LUX med de lækre detaljer: veludført motivgravure, aftrækkerbøjle i horn og udsøgt skæftetræ
- Modell 3000 ANT med løb i det fine, rusttræge Böhler-Antinit stål, som man også kunne få i 20-erne og 30-erne.

I Sauers katalog fra 1957 kunne man endog få en Drilling Modell 3000 LUX DUR ANT med alle modelvarianternes særlige features samlet i ét og samme våben.

Samme år har Sauer hele 250 våben-varianter i sortimentet. Det begynder at ligne en stor-producent som i Suhl i "gamle dage".

Roy Weatherby – Beretta – Franchi – AYA og SIG

Fra 1958 og fremefter søgte mange våbenfabrikker samarbejde på tværs af kontinenterne. Mønstret følger en tendens til produktionskoncentration, hvor der fremstilles meget store serier på færre fabriksanlæg. Den første af Sauers samarbejdspartnere var Roy Weatherby, hvis legendariske cylinderlås med 9 lukkeknaster, som kunne klare storvildtammunition med gastryk på hele 3.800 bar. Højhastighedspatroner med over 1100 m/s gav hidtil uset gennemslagskraft og var et modehit. Modellerne hed bl.a. ”Mark V” og kunne fås fra kaliber .300 Weatherby Magnum og opefter. De særlige koldhamrede Sauer-løb passede som fod i hose til de kraftige kalibre.

Italienske Beretta – verdens ældste våbenfabrik – var en anden partner. Her var det haglbøsserne, der måtte holde for. Først ”Modell 8” i 1958, som blev til ”Sauer-Beretta Modell 8” og herefter kom fra Italien. Dernæst o/u-bøsserne ”Standard” og ”Imperial”, som senere i 1979 blev efterfulgt af ”Regent” m.fl.. Også en række haglvåben til lerdueskydning kom på programmet: ”Club Trap”, ”Club Skeet” og ”Sporting”.

Luigi Franchi stod for en række o/u-bøsser som ”Favorit” og ”Diplomat” samt rene sportsvåben til trap og skeet. Det var elegante våben med fine designdetaljer.

Spanske AYA fik også en rolle at spille i forhold til Sauer. Det var AYA, der fortsatte produktionen af den veltjente ”Modell 8”, efter at produktionsomkostningerne i Vesttyskland var blevet for høje midt i 60’erne. Og det gjorde de faktisk godt i Spanien. Herhjemme er der stadig en del af disse veltjente jagtvåben i brug.

SIG – Schweizer Industriegesellschaft - i Neuhausen, CH, blev både ejer og ordregiver. Her var det først Modell P 220 – senere SIG SAUER P225 – senere P6 – som blev politipistolen, der blev valgt af et utal af stater verden over. Samarbejdspartneren SIGARMS i USA kan –foruden hardware – tilbyde undervisning og uddannelse af militær og politi foruden selvforsvarskurser for privatpersoner.

SIG-SAUER pistol i en gennemskåren version, som i 70'erne blev fremstillet i over 50.000 enheder/år.

Nye ejere og partnerskaber

Dynamit Nobel købte i 1961 en andel på 50% af firmaet og selskabskapitalen blev forhøjet til 4 mio DM. I 1965 kom familien Murmann ind i billedet. Endelig en lokal ejer, som var fra Eckernförde og som kunne købe hele firmaet. Murmann-koncernen fremstillede hydraulikkomponenter, ventiler, kompressorer og hydrauliske styresystemer m.m. i Eckernförde, Kiel og Aachen. Inden længe var Sauer-navnet også synonymt med de nævnte produkter og vi kender i Danmark SAUER – DANFOSS. Det er det gamle, hæderkronede J.P. Sauer & Sohn, der her kan bruges som et kvalitetsstempel og tilføre goodwill til helt andre produkter. Senere kommer SIG ind i billedet og det fører til en fusion med dette firma fra Schweiz. Amerikanske Colt, belgiske FN og flere andre bliver handelspartnere. Sauer-gruppen tæller nu tilsammen

ca. 1500 medarbejdere og det er tid at bygge nyt. I september 1974 kan Sauer indvie sit 12,5 mio DM dyre fabriksanlæg på Sauerstrasse i det sydlige Eckernförde.

Sauerstrasse, Eckernförde. Sauers domicil i dag.

I 2000 skrives der et nyt kapitel i Sauers historie. SIG i Schweiz trækker sig ud af våbenproduktion og Sauer skifter til nye ejere: Thomas Ortmeier og Michael Lüke. I dag er også Merkel, Blaser og Mauser med i Ortmeier og Lükens industrigruppe. Sauer fås i over 100 lande verden over. Kvalitet er stadig et nøgleord og firmaet holder fanen højt med alle internationale anerkendelser i forbindelse med sit 250 års firmajubilæum i 2001.

Sauer fås også i Danmark. Guntex A/S – tlf. 9680 2000 – oplyser gerne nærmeste forhandler.

Sauer 80 – en milepæl i jagtriflens historie

Allerede i 1969 begyndte udviklingen af en egentlig Sauer-riffel -noget, som man ikke havde forinden. Her blev der sat nye standarder med en uovertruffen blød og fin låsegang, som trækhesten fra Mauser slet ikke kunne leve op til. Tilmed kunne man få en sikring som på en haglbøsse, hvilket var sikkerhedsmæssigt i top.

Sauer 80 efterfølges af Sauer 90, som præsenteres på IWA i 1981. Nu kunne man få storvildtkalibre som .375 H&H, .458 Win-Mag og den kendte tyske 9,3 x 64 Brenneke. Tilmed var rebøjlen flyttet frem på løbet, så riffelen kunne bæres normalt.

Sauer 90 med Schwenk-montage og sikringen med den velkendte røde knap.

I 1985 kom Sauer 200, der byder på udveksling af løb, magasin, skæfte, lås m.m.

Det er noget nyt, som kommer til at danne skole for en lang række riffelproducenter helt op til i dag. Endelig en riffel, som på et øjeblik og med enkle værktøjer kan laves om fra jagt til sportsbrug m.m. Systemet udbygges i 1993 og riffelen er meget smuk med en elegant linieføring, der næsten "flyder" for øjet. I modeludbuddet mangler der intet: vælg mellem snelle/haglbøsse-aftræk, mekanisk visir, Monte-Carlo skæfte med ventileret gummi afslutning, forskæfte med dråbe-afslutning i rosentræ, stål eller letmetal.

Kalibre fra .243 Win til .375 H&H med 13 mellemstationer – verdenspressen flyder da også over med uforbeholden ros.

SAUER 202 Take Down Lux – motiv-gravure og bladværk efter tysk tradition.

Min gamle Sauer – hvornår er den fra ?

Inden længe kan alle Sauer jagtvåben tidsbestemmes meget præcist. Tilmed kan man måske finde frem til, hvem der oprindeligt har bestilt våbnene fra nye. Det kunne nok være interessant, hvis ens gamle Sauer hanebøsse i sin tid var sat i ordre hos Sauer af fx. grev Tito Wedell fra Frijsenborg. Brugtprisen kunne vel nemt 10-dobles ?

Årsagen er, at de detaljerede våbenbøger, som Sauer (og alle andre våbenproducenter) førte, er funden i god behold i Suhl. Man regnede med, at de var forsvundet – evt. taget til Sovjetunionen. Undertegnede har haft et par af dem i hånden og de fortæller spændende historie. Der findes mange hundrede – også for andre firmaer end Sauer, bl.a. for Merkel, Schmidt & Habermann m.fl. Man kan få adgang til fundene ved at træffe aftale med Thüringens Statsarkiv.

Pertentlig førte protokoller fra 1880'erne til 1945, fotograferet i Suhl under besøg i den eneste af Sauers gamle fabriksbygninger fra krigen, som undgik at blive sprængt i luften.

Den "gamle" liste med perioden 1881 – 1924 bringes her:

Produktionsår	Serienummer
1881	23.890
1882	25.373
1883	26.854
1884	28.335
1885	29.816
1886	31.297
1887	32778
1888	34.259
1889	35.740
1890	37.221
1891	38.702
1892	40.183
1893	41664
1894	47.001
1895	52.301
1896	57.801
1897	63.401
1898	69.101
1899	75.101
1900	82.101
1901	88.801
1902	95.501
1903	102.201
1904	108.901
1905	115.601
1906	122.301
1907	129.801
1908	137.801
1909	146.301
1910	155.801
1911	165.301
1912	176.801
1913	191.801
1914	203.801
1915	212.801
1920	214.801
1921	216.051
1922	217.301
1923	220.301
1924	229.800

For våben fremstillet efter september 1923 er der måned og år for prøveanstaltens godkendelse på løbene. Det kunne være tallene 724, som fortæller, at våbnet er fra juli 1924.

Sauer modeloversigt 1920 – 39.

Der anvendes de tyske betegnelser, som er Sauers egne.

Modell 2	Hane-Doppelflinte
Modell Habicht	Dobbelflinte mit innenschlossen
Modell Habicht E	do mit Ejektor
Modell 8	Selbstspanner-Dobbelflinte
Modell 8E	do mit Ejektor
Modell 10	Selbstspanner-Doppelflinte
Modell 14	Selbstspanner-Dobbelflinte
Modell 15	Selbstspanner-Dobbelflinte
Modell 16	Selbstspanner-Dobbelflinte mit Ejektor
Modell 16P	Seitenschloss-Dobbelflinte
Modell 17	Selbstspanner-Dobbelflinte mit Ejektor
Modell 18	Meisterwerk-Dobbelflinte mit Ejektor
Modell 20	Dreiläufer mit Hähnen
Modell 25a	Selbstspanner-Dreiläufer
Modell 25b	do
Modell 26	Selbstspanner-Dreiläufer
Modell S&S	Leicht-Stahldrilling
Modell 29a	Selbstspanner-Taubenflinte
Modell 29c	do mit Ejektor
Modell 29s	do mit Ejektor und Seitenschlosse
Modell 30	Selbstspanner-Dreiläufer
Modell 31	Selbstspanner Bockbüchseflinte
Modell A	Selbstspanner-Bockbüchseflinte
Modell B	Selbstspanner-Bockbüchseflinte
Modell 32	Selbstspanner-Dreiläufer
Modell 33	S&S Bock-Dobbelflinte
Modell 35	Selbstspanner-Doppelbüchse
Modell Tell	Hahnlose Selbstspannerbüchse
	Jagdrepetier-Büchse mit Original Mauserschloss
	Jagdrepetier-Karabiner
	Selbstladepistole 7,65 und 6,35 mm

Kilder: Arfmann-Kallmeyer: J.P. Sauer & Sohn

Manfred Kersten: Sauer & Sohn Geschichte & Langwaffen

J.P. Sauer & Sohn – Jagdgewehre und Automatische Pistole 1938

J.P. Sauer & Sohn – Serial Numbers 1881 – 1925 by Jeff Stephens

Hans Mærsk Møller, Nivå

Per-Oluf Haggårds, Sverige. ”Resan til Suhl”, www.sauerfineguns.com

Wolfgang Krause, Eutin, Tyskland

Guntex A/S: katalog fra 1923: J.P. Sauer & Sohn – Jagd-Gewehr-Fabrik